

УДК: 355.23: 341. 222

А. А. КУЧЕРЕНКО

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ ДПСУ

У статті представлено обґрунтування системи формування політичної культури офіцерського складу Державної прикордонної служби України (ДПСУ), компонентами та елементами якої визначено підсистеми: концептуальну (мета, завдання, підходи, принципи, функції), теоретичну (педагогічні умови, етапи реалізації), технологічну (об'єкти формування політичної культури, об'єкт-суб'єкти – офіцери-прикордонники, комплексна програма, форми діяльності, діагностичний інструментарій).

Ключові слова: формування, система, політична культура, офіцер-прикордонник.

А. А. КУЧЕРЕНКО

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ОФИЦЕРСКОГО СОСТАВА ДПСУ

В статье представлено обоснование системы формирования политической культуры офицерского состава ГПСУ, компонентами и элементами которой определены подсистемы: концептуальная (цель, задание, подходы, принципы, функции), теоретическая (педагогические условия, этапы реализации), технологическая (объекты формирования политической культуры, объект-субъекты – офицеры-пограничники, комплексная программа, формы деятельности, диагностический инструментарий).

Ключевые слова: формирование, система, политическая культура, офицер-пограничник.

А. А. KUCHERENKO

USE OF THE SYSTEM APPROACH IN THE COURSE OF CREATION OF SBGSU OFFICERS' POLITICAL CULTURE FORMATION SYSTEM

The article deals with substantiation of STSU officers' political culture system formation, components and elements of which define the following: conceptual subsystem (purpose, task, approaches, principles, functions); theoretical subsystem (pedagogical conditions, implementation stages); technological subsystem (objects of political culture formation, objects-subjects border guard officers, complex program, activity forms, diagnostic tools).

Keywords: formation, system, political culture, border guard officer.

Ефективність вирішення проблеми формування в офіцерів політичної культури безпосередньо залежить від вирішення цілого комплексу інших завдань, зокрема від пошуку теоретико-методичної стратегії розробки моделі спрямованої на це діяльності.

Культура – це своєрідний шифр існування людини у світі, її різноманітних стосунків з навколишнім середовищем, природою, з іншими людьми. Науковці по-різному визначають сутність культури. І це не випадково. На сьогодні у вітчизняній і зарубіжній науці існують різноманітні підходи до осмислення феномену культури, серед них можна виділити основні – аксіологічний, діяльнісний, гуманістичний, синергетичний та ін.

Метою статті є обґрунтування системи формування політичної культури офіцерського складу ДПСУ та її компонентів.

Процес формування політичної культури офіцерського складу – складне і багатогранне явище. Системний підхід це загальнонауковий метод аналізу усіх чинників, що впливають на педагогічне явище, що вивчається. Сутність системного підходу і його важлива роль у сфері навчання та виховання військовослужбовців розкрита в роботах науковців Б. М. Олексієнка [1], А. В. Галімова [2], І. О. Грязнова [3], В. В. Райка [8], Г. Д. Темка [10] та ін. Системний підхід розглядається як особливий спосіб вивчення об'єктів дійсності, що виключає односторонній

погляд, забезпечує процес пізнання і перетворення об'єктів в усьому різноманітті властивих їм зв'язків і залежностей, що реалізують ідею цілісності, розвитку досліджуваного явища і його структурної організації.

Методи системного аналізу стали розроблятися на рубежі 19–20 ст. як один з напрямів виходу з кризи, що охопила наукове пізнання. Акцентування цілісності об'єкта висунуло нову орієнтацію дослідження – нові принципи підходу до об'єкта вивчення, що становлять сутність системного підходу. У ньому увага переміщається з дослідження елементів на структуру як інваріантну (незмінну) характеристику складності явища, що вивчається, тобто на зв'язки між елементами. Загальна теорія систем привела до формування нових понять з чітко фіксованим змістом.

Одним з теоретичних досягнень науки 20-го століття можна вважати уявлення про соціальну систему. З точки зору системного аналізу суспільство розглядається як цілісна соціальна система, де основними елементами є люди, їх зв'язки, взаємодії і стосунки. Як соціальні системи стало можливим розглядати державу, науки, класи, політику, право, економіку, культуру і т. п.

З точки зору системного підходу культура розглядається як цілісна система, що складається і функціонує у взаємодії з об'єктивною (будь-які культурні об'єкти) і суб'єктивною (поєднань культури у свідомості) форм; раціональною і емоційною її складових; культурно-новаційних механізмів і властивих культурі... процесів виробництва, розповсюдження і привласнення культурних цінностей [7, с. 213].

На думку М. І. Корбутяка, майже будь-який соціально-економічний підрозділ (орган влади, підприємство, галузь тощо) та будь-яке соціальне явище можна витлумачити в термінах теорії систем та описати як складну динамічну систему. Комплексний всебічний розгляд соціальних об'єктів і явищ як єдиного цілого з урахуванням усіх взаємозв'язків об'єктів, їх властивостей і накладених обмежень називається системним підходом.

Системний підхід відкриває можливості для використання різних методів (математичних, кібернетичних, інформатичних та ін.) при дослідженні складних динамічних систем, до яких, перш за все, належать соціальні системи, для застосування відкритих у різних закономірностей і принципів при проектуванні або вдосконаленні організаційних структур та процесів управління соціальними системами [6, с. 24].

Головна мета системного методу – виявлення усієї безлічі зв'язків між явищами культури і її сферами, які забезпечують цілісність усієї системи. Різні автори, що застосовують системний підхід до культури, створювали загальну модель системи, яка відображає усю її складність, багатоплановість, що враховує постійний процес різноманітних змін цієї системи і її окремих частин.

Виділення окремих підсистем складної системи є умовним і відносним, як і поділ системи на елементи. Окремі підсистеми складної системи за іншого розгляду можуть виступати як самостійні складні системи, що мають свої підсистеми таї елементи, і навпаки, самостійна складна система за розгляду її в іншому аспекті може розглядатися як підсистема складної системи більш високого порядку. Групування елементів в підсистему залежить також і від того аспекту, в котрому вони розглядаються під час дослідження [6, с. 7].

Система – це предмет, явище чи процес, що складається з якісно визначеної сукупності елементів, які знаходяться у взаємних зв'язках та відносинах, утворюють єдине ціле та спроможні у взаємодії із зовнішніми умовами свого існування змінювати свою структуру [6, с. 7].

На нашу думку, система – центральне поняття, що виражає безліч елементів, які у взаємодії виявляють свою спільність і цілісність. Система – це цілісне утворення, в якому чітко виражені елементарність складу, залежність генезису і існування системи від кожного елементу і, навпаки, залежність елементів від системи, від її загальних властивостей, здатність сприймати зовнішню інформацію і змінюватися під її дією.

Системи можуть бути простими, складним і надскладними. Чим складніша система, тим значніша її інтеграційна якість. Інтеграційні якості, що становлять специфіку цілісності, є принципово новими по відношенню до якостей окремих елементів, тобто властивість системи не є поєднанням властивостей її елементів.

А. В. Галімов, І. О. Грязнов, В. В. Райко під елементом розуміють структурну одиницю системи, що характеризується здатністю до відносно самостійного існування і наявністю певних функцій у рамках цілої системи. Набір елементів утворює змістовну сторону кожного блоку системи, багато в чому визначає їх властивості, особливості, кінцевий результат функціонування.

На думку Ю. М. Семенова, основними структурними компонентами педагогічної системи є:

- об'єктивні умови виховання;
- мета виховання;
- об'єкти і суб'єкти виховного процесу;
- зміст та сфери виховання;
- педагогічні впливи;
- прийоми оцінки і корекції отриманих результатів;
- взаємозв'язки між названими компонентами.
- У свою чергу, кожен із них окремо також виступає як системне явище [9, с. 86–87].

І. О. Грязнов до системи морального виховання майбутніх офіцерів-прикордонників відносить такі компоненти:

- мета, завдання, зміст морального виховання майбутніх офіцерів-прикордонників;
- функції та сфери морального виховання;
- об'єкти і суб'єкти морального виховання;
- науково-методичне забезпечення реалізації системи;
- оцінка і корекція отриманих результатів;
- і взаємозв'язки між названими компонентами [3, с. 170].

Компонентами поліфункціональної педагогічної системи формування правової культури офіцерів-прикордонників В. В. Райко визначає:

- концептуальну основу (мета, принципи, закономірності, функції);
- процесуальну частину (навчальні заклади, курси, органи ДПСУ, суб'єкт-об'єкти формування правової культури, зв'язки між компонентами);
- науково-методичне забезпечення (робочі програми та тематичні плани навчальних дисциплін, навчальні й методичні посібники, наочні та технічні засоби навчання, напрямки забезпечення).

Системотвірним чинником системи формування правової культури у офіцерського складу ДПСУ визначено мету – сформувати у курсантів стійкі правові якості, які повинні мати виражену професійну спрямованість [8, с. 346]

Ю. А. Юрченко розроблено систему формування військово-професійних умінь у студентів вищих медичних навчальних закладів, компонентами якої є:

- мета (сформувати військово-професійні уміння у студентів для виконання функціональних обов'язків на військових посадах в мирний час та в умовах бойових дій);
- принципи;
- етапи формування умінь;
- сфери (виховна, навчальна);
- функції (інтегруюча, регулювальна, розвивальна);
- суб'єкти управління та навчання; об'єкт-суб'єкти навчання;
- науково-методичне забезпечення;
- діагностичний інструментарій;
- взаємозв'язки між компонентами (ієрархічні, управління, розвитку) [12, с. 165].

Отже, суть системного підходу полягає в тому, що явище, яке вивчається, не виринає з комплексу інших, з ним пов'язаних, а розглядається як частина цілого, залежного від інших його складових елементів і, у свою чергу, впливає на них.

При моделюванні системи формування політичної культури офіцерського складу ДПСУ було використано основні ідеї, які розглядались у дослідженнях І. О. Грязнова [3], І. С. Колодія [5], В. В. Райка [8], Ю. М. Семенова [9], Ю. А. Юрченка [12] та ін.

Прогнозуючи формування політичної культури як організовану, інтегровану систему, необхідно зазначити, що у такій системі необхідно створити три підсистеми: концептуальну, теоретичну та технологічну (рис. 1). Ці підсистеми складають систему як ціле, вони взаємозв'язані: кожна впливає на інші і, у свою чергу, зазнає їх вплив. Головну роль у взаємодії підсистем грає технологічна. Не заперечуючи значущості концептуальної та теоретичної підсистем, необхідно виділити технологічну як домінанту будь-якого процесу.

Методологія системного підходу дозволила нам розглядати процес формування політичної культури офіцерів як цілісну, складну і багатовимірну динамічну систему, яку ми представляємо сукупністю структурних і функціональних елементів, що розкривають різноманіття існуючих між ними зв'язків і стосунків. З точки зору системного підходу, процес формування – серцевина системи, що складається з навчальної діяльності науково-педагогічного складу НАДПСУ і діяльності офіцерів органів та підрозділів ДПСУ як єдність двох різних видів діяльності, кожна з них є елементом і стійкий зв'язок з іншою. Елемент – це мінімальний компонент (складова частина) системи, межа подільності, що має місце у межах цієї системи.

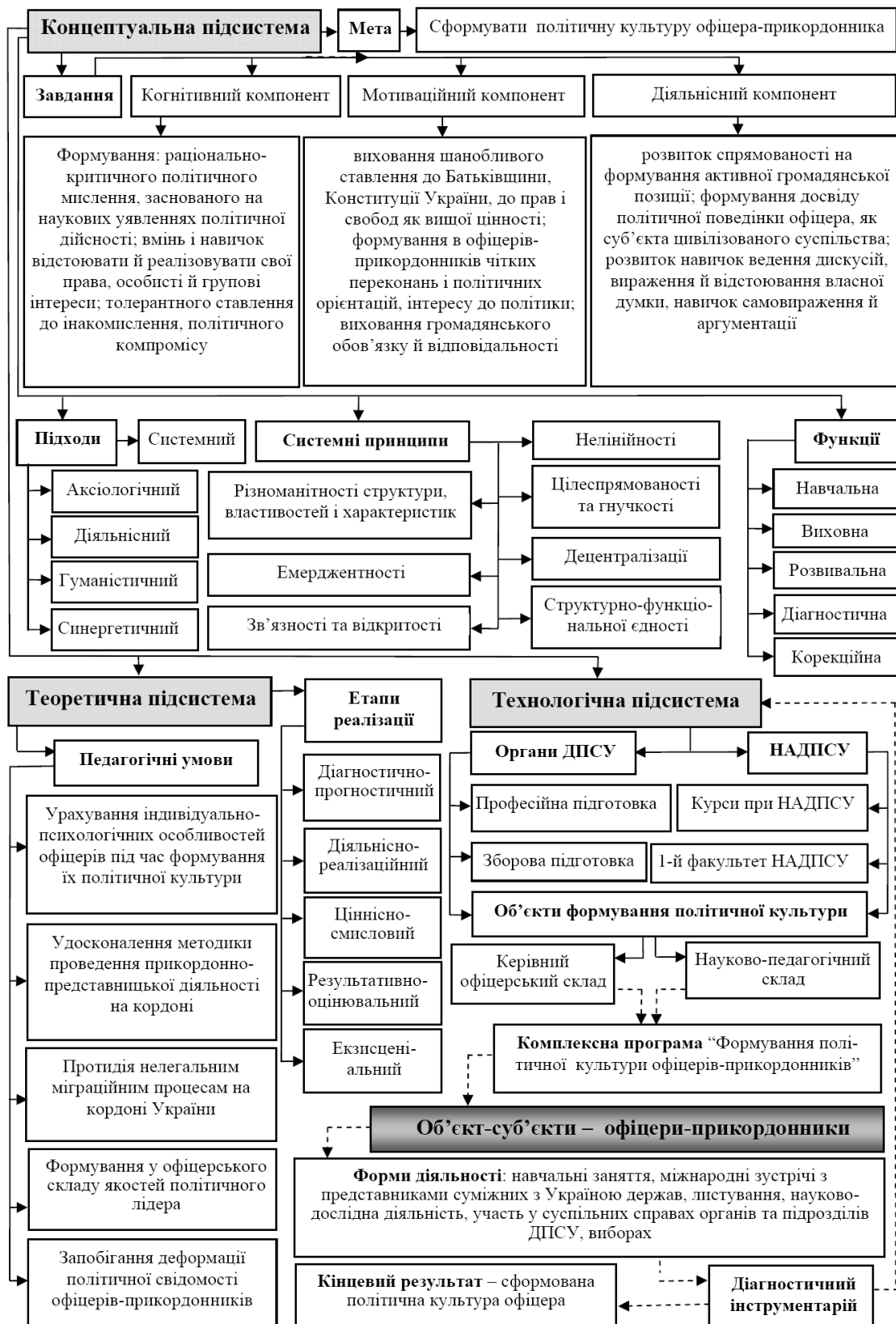

Рис. 1. Модель поліфункціональної педагогічної системи формування політичної культури офіцерського складу ДПСУ (→ ієрархічні зв'язки, зв'язки розвитку).

Системотвірним елементом в системі, що розглядається нами, є мета, яка є інтегруючим чинником її розвитку. В ролі зовнішніх чинників, що безпосередньо впливають на цю систему, ми розглядаємо освітній процес у НАДПСУ, органах та підрозділах ДПСУ. Рамки нашого дослідження не дозволяють розглядати вплив інших, у тому числі соціальних чинників на становлення політичної культури офіцерів, хоча ми їх враховували при розробці теоретичної моделі процесу реалізації цієї системи. Системний підхід ми застосовували для з'ясування структурних елементів самої політичної культури.

Узявши за основу положення, якими керувалися в дослідженні систем професійної, правової та політичної культури В.В. Райко [8], І. Г. Долініна [4] Л. М. Шлик [11], ми визначили основними структурними елементами політичної культури когнітивний, мотиваційний і діяльнісний. Виділення структурних і функціональних елементів політичної культури і визначення їх сутнісних характеристик здійснено шляхом використання структурно-функціонального методу.

Структура – впорядкованість стосунків, що зв'язують елементи та компоненти системи і забезпечують їх рівновагу, стійкий зв'язок і взаємовідношення частин і елементів об'єкту як цілого. Основне призначення інших фундаментальних понять системного дослідження (елемент, компонент, зв'язки і т. д.) полягає в тому, щоб виразити різні сторони, аспекти і стани системи.

Таким чином, системний підхід як сукупність загальнонаукових методологічних вимог, в основі яких лежить розгляд об'єктів як систем, в умовах сьогодення зайняв провідні позиції в теоретичних дослідженнях. Використання системного підходу дозволило вичленувати організованість досліджуваних об'єктів і різноманіття типів зв'язку між елементами, досліджувати об'єкти не лише в статичному стані, але і в динаміці. Звідси виникає необхідність у продовженні наукових пошуків, в створенні сучасних педагогічних систем як складових макросистеми – ДПСУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеенко Б. Н. Введение в основы научных исследований : учеб. пособие / Алексеенко Б. Н. – Хмельницкий: ИПВУ, 1993. – 100 с.
2. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія / А. В. Галімов. – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2004. – 353 с.
3. Грязнов І. О. Система морального виховання майбутніх офіцерів-прикордонників / І. О. Грязнов. – Хмельницький: Нац. акад. ДПСУ, 2004. – 343 с.
4. Долинина І. Г. Концептуальная модель и практика формирования политической культуры учащихся : дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01. / Долинина Ирина Геннадьевна. – Ижевск, 2002. – 229 с.
5. Колодій І. С. Формування морально-бойових якостей у воїнів Збройних Сил України: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. / Колодій Ігор Степанович. – К., 1998. – 198 с.
6. Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Навчальний посібник / В. І. Корбутяк. – Рівне: НУВГП, 2010. – 176 с.
7. Культурология. XX век : словарь / Гл. ред. А. Я. Левит. – СПб. : Университетская книга, 1997. – 630 с.
8. Райко В. В. Теоретичні і методичні засади формування правової культури у офіцерського складу Державної прикордонної служби України: монографія / В. В. Райко. – Хмельницький : Нац. акад. ДПСУ, 2008. – 348 с.
9. Семенов Ю. М. Естетичне виховання курсантів вищих військових закладів освіти: дис. ... кандидата пед. наук: 20.02.02 / Семенов Юрій Миколайович. – К., 1998. – 183 с.
10. Темко Г. Д. Основи формування системи виховання воїна в Україні у період утвердження державності (світоглядно-філософський аналіз): [монографія] / Г. Д. Темко. – К.: Варта, 1997. – 288 с.
11. Шлык, Л. Н. Политическая культура как социокультурное явление: дис. ... кандидата культурологических наук : 24.00.01. / Шлык Людмила Николаевна. – Челябинск, 2005. – 187 с.
12. Юрченко Ю. А. Формування військово-професійних умінь у студентів вищих медичних навчальних закладів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Юрченко Юрій Анатолійович. – НАДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 211 с.